

Ermənilərin müsəlmanlara, xristianlara və yəhudilərə qarşı soyqırımı

QARAYAZI HADİSƏLƏRİ

oğullarımıza tay Qaçaq Cahangir kimi igidlərinin dili ilə, əli ilə...
Qeyd edək ki, Qarayazı və Borçalı distansiyalarında türklər çoxluq, gürcü və ermənilər azlıq təşkil edirdi.

Ancaq istər ermənilər, istərsə də çarizm, velikorus şovinizmi türk ulusunun bel sütününü sındırmaq üçün yeni zaman fürsəti, tarixi şərait gözləyir və bu məqsədlə hər cür hazırlıqlarını tamama yetirirdilər.

Nəhayət, 1905-ci ilin payızında Borçalı, Qarayazı, Tiflis, Qazax və Qaraxaç yaylaqları tərəfdə ermənilərin təşəbbüs və təcavüzləri müqabilində erməni-azərbaycanlı münafişləri baş verdi. 1905-ci ildə ermənilər Qazağı yandırır Şıxlı kəndinə saldırdılar.

O hadisələrin şahidi mərhum Allahverdi kişi deyirdi ki, o tay Şıxlıya erməni hücumu zamanı Qarayazıdan-Nəzərliyə, Kosalından xeyli sayda könüllü Kürün Gəmi qayası deyilən hissəsindən keçərək soydaşlarına yardım etmişlər.

Qarayazıya aid Vayofka kəndində də erməni-müsəlman toqquşması olmuş, nəticədə ermənilərə layiqli "dərs" verilmişdir.

Bədənələrində erməni gülləsinin və ya süngüsünün izini daşıyan Qarayazı ağsaqqallarının şahid ifadələrinə görə, ermənilər silahsız azərbaycanlı əhalisini-çocqa, uşaq və qadınları min bir əzabla vəhşicəsinə qətl edirdilər, ancaq ele ki açıq döyüş başlamırdı, müqavimət göstərilmirdi, o zaman ermənilər pəren-pəren düşürdülər.

1905-ci ilin 20-24 noyabr aralığında Tiflisdə ermənilər ələrinə keçən azərbaycanlıları, o sıradan, Cənubi Azərbaycan gəlmiş, şəhərdə fəhləliklə başını dolandıran zavallı soydaşlarımızı xəncərlə doğrayır, körpüdün Küre atır, qarşılarına çıxan şəhər sakinlərini hamının gözü önündə vəhşiliklə məhv edirdilər. "Ən dəhşətli toqquşma azərbaycanlı Şeytanbazar və erməni Avlabar (Hallavar) məhəllələrində olmuşdur. Bu toqquşmada Tiflisə yaxın Qarayazı kəndlərindən-Soğanlıqdan, Qaracalardan, Təhlə və Qaratəhlə kəndlərindən, hətta Qaratəpədən (onlardan ermənilərlə döyüşdə həlak olmuş Məşədi Məhəmməd Sadiq oğlunun və onun oğlu Qasımın adını çəkmək olar) çoxlu könüllülər Şeytanbazarı yaşayan soydaşlarına köməyə gəlmişdilər. XIX əsrdə Türkiyədən köçüb azərbaycanlı Soğanlığı yaxınlığında məskunlaşmış erməni Soğanlığını da azərbaycanlılar erməni vəhşiliyinə cavab olaraq dağıtmışdılar. Ermənilər Qarayazıdan qovmuşdular".

1905-ci il hadisələri haqqında M.S.Ordubadı yazırdı: "1905-ci il

20 noyabr axşam saat 9-da şəhərin müsəlman hissəsində atışma baş verib yarım saata qədər davam etdi. Bu atışma əsnasında müsəlmanlar və ermənilər tərəfindən çoxlu tələfat olsa da bilinmir. Atışma Xarpux və Alavar adlanan yerlərdəki evlərdən baş verirdi...
1905-ci ilin 21 noyabr xəbərləri. Bu gün təzədən hər tərəfdə erməni-müsəlman arasında atışma baş verib çox şiddətli davam edirdi...
...İğtişəşin birinci günlərində Mixaylov xəstəxanasının morquna (meyitxanasına - X.I.) 12 meyit getirildi. Onların biri erməni övratı, digəri erməni kişisi, 10 nəfər isə islam şəhidləri idi...

O, belə vəhşiliklərdən sonra baş vermiş məşhur Sağamoy döyüşündə qarayazlıların, xüsusən də təhlillərin igidliyindən, ermənilərə layiqli cavab-dərs vermələrindən də bəhs edir. Və Sağamoy döyüşünün qəhrəmanları olan igid qarayazlılardan Seyidəhmədliyə Seyid Əhməd, Sadiqlı Sarı Bayram, Xallı Söyün və başqalarının (cəmi 80 nəfər) adını nəsilərin unutmamalı olduğunu diqqətə çatdırır.

Müəllif qeyd edir ki, 1917 -ci ildə Rusiyadakı Fevral İnqilabından sonra Qars cəbhəsindən Rusiyaya qayıdan əsgərlərlə birgə gələn ermənilər, Gürcüstandakı alman və gürcü qoşunları, yerli qeyri-azərbaycanlılar, gürcü tavadları, alman və erməni mülkədarları, inzibati orqanlar, Türkiyədən qaçmış Andronik dəstələri Dağ Borçalı yaylaqlarında da azərbaycanlılara divan tutmuş, haqsız qətlər törətmiş, soyğunçuluq və talançılıq etmişlər. Açıq döyüşlərdə isə azərbaycanlılar ermənilərə müvafiq cavab verməkdə acizlik göstərmişdilər (1: s.131).

Azərbaycan arxivində Gürcüstan azərbaycanlılarının durumu ilə bağlı sənədlərdə də o zaman soydaşlarımızın ağır sınaqlardan keçdiyi, haqsız zulmlərə məruz qaldığı aydın olur (4).

Bölgəni işğal etmiş alman komandanlığının müsəlman və xristianlara münasibətdə ayrışdırıcı siyasəti, müsəlman qirgün və talanlarına şərait yaratmaqdan əlavə, onların şəriət işlərinə müdaxilə etməsi Gürcüstandakı azərbaycanlıları çıxış yolu aramağa sövq etmişdi: 1) İdarə olunma mərkəzi Tiflis olmaqla Türkiyənin himayəsi altında yarımüstəqil Qarapapaq xanlığının yaradılması və ya 2) Tiflis şəhəri ilə birlikdə tarixi Borçalı, Başkeçid, Qaraçöp, Qarayazı torpaqlarının Azərbaycana birləşdirilməsi.

Əhalinin 88,8%-ni təşkil edən Qarayazlıların, türk zonası Borçalının 93%-ni təşkil edən Borçalıların bu doğul hüququ idi.

Vahid Ömerlinin yazdığına görə, ermənilərin Anadolu bölgəsində törətdikləri müsəlman qırğınları və vandalizm nəticəsində Borçalı, Qarayazı və Tiflis bir çox türk və kürd ailələri pənah tapmışdılar.

Müəllif tarixi qaynaqlara və şahid yaddaşına söykənərək bildirir: "... hiylə, xəyanət, qəffəti zərbə ilə müvəqqəti uğur qazanan ermənilər Osmanlı türklərinin köməyiylə Borçalıda ağır məğlubiyyətə uğradılar. Bu qələbənin çalınmasında yerli bəylərin, ağaların və bütün raiyyətin əvəzsiz rolu olmuşdur."

V.Ömerlinin əsərində həmçinin, Aşağı Qarayazıda (Şıxlıda) yaşayan Masi və Meqi ləqəbli iki qardaşın ermənilərlə savaşda onları ciddi tələfat uğradıb, sonra, esir düşməmək üçün bir-birini güllələməsinin bir şərfəli xatirə kimi elin yaddaşında qaldığından, qarayazlılardan Firudin oğlu Dəli Əhməd (prof. Cəmal Mustafayevnin əmisi), Sarı Alı oğlu Mahmud, Hacıbayramlı Mustafa oğlu Musa (Qurban ağanın böyük qardaşı) və b. igidlərin də Qarayazı əllərinin erməni təcavüzündən xilas olmasında rollarından bəhs olunur.

Yeri gəlmişkən, Gürcüstan azərbaycanlılarının, türklərin özünümüddafəsində böyük təşkilatçılıq fəaliyyəti göstərmiş yazıçı-publisist Ömər Faiq Nemanzadənin xidmətləri də xüsusi qeyd olunmalıdır...

Erməni iddialarına gəldikdə isə, Qara dənizdən Aralıq dənizinə, Qarabağ dağlarından Ərəbistan səhralarınaqədər "yaradılmı" olan "Böyük Ermənistan" tərkibinə İravan quberniyası, Ərdəhanın şimali istisna olmaqla Qars vilayəti, "Türkiyə Ermənistanı"nın 7 vilayəti və Kilikiyanın 4 sancağı, Yelizavetpol quberniyasının cənubi-qərb hissəsi və Tiflis quberniyasının cənub yarısı, yeni Lor, Başkeçid, Borçalı, Qarayazı da daxil "olmalı" idi.

15,6 min kv. km-lik Azərbaycan torpaqları (Borçalı, Qarayazı, Şıxnaq, Şəur-Dərələyəz, Yeni Bəyazid və b.) Gürcüstan və Ermənistanla mübahisəli ərazilər sayılır, milli Azərbaycan hökuməti bu torpaqların ana vətənə qovuşması üçün mübarizəni davam etdirirdi. Mübahisəli ərazi məsələlərinin, həmçinin bu səbəblər üzündən baş verən münaqişələrin yoluna qoyulması üçün Azərbaycan Cümhuriyyəti hökumətinin diplomatik yollarla, habelə sülh vasitələri ilə Ermənistan və Gürcüstan hökuməti ilə fəal təmasları, yazışmaları, birgə konfrans keçirmə cəhdləri çoxsaylı arxiv materiallarında öz əksini tapsa da (9 ; 10), beynəlxalq şəraitin əlverişsizliyi səbəbindən nəticələr qənaətbəxş olmadı. Sonrakı dövərdə Qafqazın zorla bolşevikləşdirilməsi də azərbaycanlıların yeni zorakılıq və repressiya dalğasına məruz qalması ilə nəticələndi və öz dədəbəba torpaqlarında suverenliklərini təmin etmələri qarşısında kəçilməz siper çəkdi.

(Ardı var)

(Əvvəlki ötən saylarımızda)

1840-cı il aprelin 10-da Cənubi Qafqazdakı inzibati islahat haqqında qanunla ərazi quberniyası və qəzalara bölündü.

Qarayazı və Borçalı distansiyası (distansiya - müsəlman türklərə, xristian qeyri-türklərin birgə yaşadığı əraziyə o zaman verilmiş inzibati addır), türklərin yaşadığı Zaqatala isə dairə şəklində Tiflis quberniyasına daxil edildi. Tiflis quberniyasına aid Şirak və Eldar çölləri Qazax və Şıxnaq qəzaları arasında bölündü.

1846-cı ildə Borçalı qəzaya çevrildi və Qarayazı, Qaraçöp Borçalıdan ayrıldı. Qarayazı nahiyə kimi Tiflis, Qaraçöp Şıxnaq qəzalarına aid edildi.

Qafqazın işğalından sonra çarizmin müxtəlif inzibati-ərazi dəyişiklikləri etməsinin kökündə, heç şübhəsiz, türk inzibati vahidliklərini pozaraq, istər erməni, istərsə də rusların köçürülməsindən də istifadə edərək türk toplumunun birlik və mobillik potensialına ölümcül zərbələr vurmaq məqsədi dayanırdı. Yerli əhali isə çar Rusiyasının müxtəlif təzyi vasitələrinə və erməni-gürcü millətçilərinin anti-türk hiylələrinə baxmayaraq öz "mən"ini qismən də olsa qorumağı bacarırdı. Aşağı Qarayazılı-Qazağın Şıxlı kəndindən olan Rusiyada ömürlük sürgünə məruz qalmış ziyalı Mustafa Ağa Arif (1774-?), 1915 -ci ildə rus cəza dəstələrinin və onların yerli satqın qoçularının dağlarda, Qarayazı meşələrində, Salahlıda qırıp-çatan və Tiflisdə dar ağacı ilə təleyi yekunlaşan Qaçaq Kərəm; Qaçaq Nəbi və V.L.Velikonun "Qafqaz" əsərində ələkeçməz qaçaq, xalq arasında ədalətsizliyə qarşı savaşçı kimi ad və nüfuz qazanan Həlay bəy Mursaqulov kimi say-seçmə